

Լ Ե Ռ Ն Ե Ր Ո Ւ Մ

Երկու ընկեր էինք և գնում էինք սարերով, ձորերով, մի և նոյն հողսն էր մեր երկսիս էլ միաժամանակ մեր յարկերի տակից դուրս չալրտել։ Այդ ֆնաս չունէր, գոնէ ճանապարհն ապահով լինէր։

—Ախ մեր լեռները, հեռուից նայում ես կապոյտ, ալիքաւոր բարձրութիւններ, խորհրդաւոր ու սիրուն, որ կարծես թարթում են ու գրաւում քեզ իրանց ծոցը։ Իմտեանում ես, թաղում ես ձորերում, կիրճերում և զարդանդն է պատում քեզ։ Լուռ սարսափը գալարւում է շուրջդ, պատում է կուրծքդ, ու խեղդում, խեղդում։ Ասում են լեռներում մարդ հեշտ ու ազատ է շնչում։ Այստեղ կարծես օդ չը կայ։

—Օդ կայ, թէ չը կայ, այդ մի և նոյն է, պէտք է անցնենք, լաւ է լուռ կաց և ձիուն զօր տուր շուտ անցնենք, դատողութեան ժամանակ չէ։

Ես լուռ կացայ. ընկերս իրաւունք ունէր, բայց ձիւ այն օրին չէր, որ զօր տալով բան դուրս գար, դեռ նրա բանը լաւ էր, մի կարճ հոնի փայտ, ծանր ու կոկ ձեռքին էր, անդադար զարկում էր իր ձիւ կողերին և առաջ ընկնում։ Իմը՝ մի ողորմելի վտիտ կենդանի, ասպանդակների պատճառած ցաւը տանում էր, բայց ընթացքը չէր փոխում, ես չարչարում էի նրան, նա չարչարում էր ինձ։ Եւ գնում էինք, ճար չը կար։ Մեր մի կողմում բարձրանում էր Չարսալայ սարը և միւս կողմում՝ Թաքեալթուն, երկսի ոտների տակ բլուր-

ներ ու ձորեր, մութ կիրճեր ու ժայռեր, մացառներ ու աղբիւրներ, և մեր ճանապարհը՝ որ գալարուում էր նրանց միջից, ինչպէս փախչող օձ, մերթ կորչում, մերթ մեղ հետ միասին բացւում արևի առաջ։

Կէս օր էր և դեռ մենք որբան պիտի գնայինք վտանգաւոր տեղերից ազատուելու համար։

—Անիծուած Բարդողեան շղթայ, տեսնես ուրիշ աշխարհում էլ այսպիսի սարեր կան։

—Սիրուն սարեր են։

—Սիրուն են, թող հիմայ մի խումբ գլուխ կըտորողներ առաջներս դուրս գան, նոր կ'իմանաս սիրուն են՝ թէ չէ։

—Էլի նրանք սիրուն կը մնան, սարն ինչ անի, որ ես ու դու հիմայ այստեղ իրար մերթօտենք։

Ես լռեցի. նա դարձեալ իրաւունք ունէր, անտառն ինչ անի, որ այնտեղ գաղաններ են բոյն դնում. հասանք այնտեղ, ուր լեռնաշղթան ասես ադամորդուն անցք տալու համար հնազանդ ձիու պէս մէջքը ծռել է և թամբ ձևացրել։

—Տեսնում ես այն սև, մեծ ժայռը մեղանից դէպի ձախ, ասաց ընկերս.

—Տեսնում եմ։

—Անունը գիտեմ։

—Ոչ։

—Նա կոչւում է Կոկորդ-կտրող։

—Ինչո՞ւ։

—Որովհետեւ շատ ինձ ու քեզ նման ողորմելիներ գլուխները թողել են այնտեղ։

—Անիծուած ժայռ։

—Ժայռը մեղաւոր չէ, մեղ էլ կարող են սպանել, բայց այդ ժայռը կը մնայ օրհնուած։

Ընկերս դարձեալ իրաւունք ունէր, ես գլուխս քաշ ձգեցի, մի պահ լուռ կացայ, մտածմունքի մէջ ընկղմած։

—Որ այդպէս է, ինչո՞ւ այստեղից եկանք, չէ՞ որ դու ճանաչում ես այս լեռների բոլոր անկիւնները:

—Ուրիշ ճանապարհ չը կայ, բայց ապահով եղիր, ցերեկով այս տեղերում վտանգը միշտ մեծ չէ. դէ, ցաւի տէր ենք, պիտի անցնենք. մարդ էլ պատահի մեր ինչը տանի:

—Ձէնք էլ չունինք:

Նա յետ նայեց մեղմ ժպտալով.

—Ձէնքով ի՞նչ կ'անէիր:

—Ի՞նչ կ'անէի, ես ի՞նչ գիտեմ, դէ վտանգաւոր սարերում անդէն լաւ չէ, գոնէ մի խէնջար:

—Տանը խէնջար ունէիր:

—Ձէ:

—Երբ և իցէ ունեցել ես:

—Ձէ, բայց կարելի էր ճարել:

—Ճարած խէնջարով բան չի դուրս գայ. ձիուդ դօր տուր, դու էլի յետ մնացիր:

Ես սկսում էի բարկանալ. ձիս չէր գնում, չորս կողմերս սարսափելի, իսկ նա քշում էր առաջ այնպիսի խաղաղութեամբ, կարծես Կոկորդ-կաֆոյ ժայռն առաջնեքս չը լինէր: Ինձ զայրացնում էին մանաւանդ նրա հանդարտ, անխռով պատասխանները. Միթէ նա էլ չի վախենում ինձ պէս, էլ ի՞նչ կարիք կայ ինձ մօտ քաջ ձեւանալ, մտածում էի ես՝ նայելով նրա օրօրուող թիկունքին, նրա կարճ մահակին, որով անդադար խթում էր ձիու կողերը: Նրա ձին էլ մի բան չէր, բայց էլի իմից լաւ էր: Մտքովս մի բան անցաւ, գնամ ասեմ, դէ որ դու այդպէս քաջ ես, արի ձիերս փոխենք, և դու յետևից գնա՛, ես առաջից. ես յետևից վախենում եմ:

—Լսիր.

—Էլի ի՞նչ կայ, նա յետ նայեց... տեսայ այդ պարզ, խաղաղ դէմքը և ամաչեցի մտածածս յայտներ:

—Կեցիր ես հասնեմ քեզ, գուցէ ձիս այդպէս լաւ գնա քոնի հետ կողք-կողքի:

Նա կանգ առաւ: Ես հասայ: Վրաս նայեց փորձող հայեացքով՝

— Դու չափ ես վախենում:

— Ի՞նչ կայ չը վախենալու. այս ժայռը, այս սարերը:

— Դու հաւատում ես բաղդիդ:

— Ի հարկէ:

— Եթէ հաւատում ես, էլ ինչո՞ւ ես վախենում, ինչ գրուած է, այն էլ կը կատարուի:

— Իրաւունք ունիս, բայց վախենում եմ:

Ես լռեցի և սկսեցի մտածել նրա ասածի մասին. ճիշտ որ թէ մարդ իր ճակատագրից ազատուել չի կարող, ինչո՞ւ եմ վախենում:

— Դէ դու ասա՛, ինչո՞ւ եմ վախենում:

Հերթը նրան էր մտածելու. նա մի քանի րոպէ լուռ կացաւ, ձեռքը ճակատը տարաւ՝ շփեց, գլխարկը ուղղեց, ապա անհանգիստ կերպով ձիուն խփեց փայտով, ոտքերով շարժեց, որ շուտ գնա. երեւի հարցս նրա համար էլ ծանր էր:

— Ինչո՞ւ ես վախենում, ասաց նա դանդաղութեամբ, երեւի նրա համար, որ չես իմանում արդեօ՞ք նակասիդ գրուածն է կասարում, քէ՞ չը գրուածը:

— Ես չեմ հասկանում, դու միշտ...

Վը՛զզ...

Մի գնդակ էր, որ Կոկորդ-կարող սև ժայռի կողմից եկաւ ու անցաւ մեր գլխի վրայով:

Վը՛զզզ... անցաւ երկրորդը:

— Հիմա հասկացար:

Ես էլ սիրտ չունէի նրան հասկանալու. սարսափած նայեցի դէպի ժայռի կողմը և տեսայ թէ ինչպէս վեր ցցուեց նախ մի մարդու պատկեր, ապա երկրորդը. քիւրդ աւաղակներ էին:

— Կանգ առէք, հրամայեցին նրանք մի զոյգ հրաշմանի փողեր մեղ ուղղած:

Մենք կանգ առանք. ճար չը կար:

— Յաժ իջէր ձիերից, լսուեց երկրորդ հրամանը:
Ընկերս մի րոպէ մնաց մտազբաղ.

— Տեսնես քանի հոգի են, ասաց ինձ կամացուկ:

— Երկու են, ես լաւ տեսնում եմ: Դրանից մեզ ինչ
օգուտ. մի հոգի էլ լինէր այդ հրացանով մեզ...

— Դու էլի սկսեցիր:

— Յաժ իջէր, թէ չէ... լսուեց նոյն հրամանն աւելի
խիստ կերպով: Մենք ցած իջանք:

— Այժմ թողէք ձիերը և հեռացէք դէպի մի կողմ:

— Ձիդ թող և հեռացիր, ասաց ինձ ընկերս կա-
մացուկ:

— Իսկ դո՞ւ...

— Թող ասում եմ:

Նա ինձ երբէք այդպէս խիստ չէր հրամայել. նրա
միշտ բարի, մեղմ աչքերում ես տեսայ մի անսիրտ
վճռականութիւն, մի յամառ շեշտ, թւում էր, եթէ էլի
մի բառ ասեմ, ինձ կը խեղդի տեղն ու տեղը. ես հնա-
զանդուեցի:

Ընկերս իր ձիու սանձից բռնած մի քանի քայլ
առաջացաւ դէպի աւազակները.

— Նայեցէք, ասաց, ես իսպառ անդէն եմ. այս ձին
կատաղի է, եթէ թողնեմ կը փախչի, ինչպէս մրրիկ և
ոչ ձեզ բաժին կը լինի, ոչ էլ մեզ՝ ափսոսէ. ցած եկէք
ու տարէք. մեզ էլ թողէք մեր ճանապարհը ոտքով շա-
րունակենք: Խեղճ մարդիկ ենք, ինչպէս տեսնում էք
մեր ցաւի համար չօլերն ընկած:

Ես նայում էի և չէի հասկանում, թէ ինչ է միտքը,
քանի որ լաւ գիտէի, որ այդ ձիու կողերը մահակով էլ
չարդես, դարձեալ փախչողը չէ, էլ ինչու չի ձգում, որ
մենք թողնենք ու գլուխ առնենք կորչենք շուտով:

Աւազակները մի երկու րոպէ իրար հետ խորհր-
դակցեցին և ապա հրացանները միշտ մեզ վրայ սպառ-
նալի կերպով բռնած, ցած իջան ժայռից և առաջա-
ցան դէպի ընկերս, որ անխռով կանգնած՝ սպասում էր
նրանց:

Ահա նրանք բոլորովին մոտեցան, աներկիւղ ու վստահօրէն:

Ընկերս շարունակում էր կանգնել անշարժ ու անխռով:

Ահա նրանցից առաջինը ձեռքը մեկնեց ընկերոջս ձեռքից ձիու սանձը բռնելու: Ես նայում էի սրտատրոփ. մէկ էլ յանկարծ ընկերս աղատ ձեռքը բարձրացրեց և հոնի փայտով արագութեամբ մի ծանր հարուած իջեցրեց քիւրդի մեկնուած ձեռքի դաստակին ու փշուր-փշուր արեց. սա ցաւից մռնչաց, կծկուեց ու թեւը բռնած գետին ընկաւ. համարեա մի և նոյն վայրկեանին փայտի երկրորդ հարուածն իջաւ միւս բրդի գագաթին, որ նոյնպէս գլորուեց գետին հրացանը ձեռքից թողնելով:

—Վազիր, ճչաց ընկերս: Ես մոտեցայ: Մի վայրկեան յետոյ երկու աւազակները զինաթափ ու կապտուած, մեր ոտների առաջն էին: Ես աչքերիս չէի հաւատում:

—Մի քիչ ջուր թափիր այս ուշաթափուած բրդի երեսին, թող ուշքի գայ:

Հրամանը կատարեցի, ինչպէս ստորուկ: Թակարդում բռնուած գաղանների պէս այս երկու բրդերն ընկած էին կանաչի վրայ և ապուշ-ապուշ նայում էին մեզ: Նրանց հետ պատահած անակնկալը վեր էր բոլոր երևակայութիւնից, և շշմեցրել էր այդ վայրենի գլուխները:

Ես նրանցից պակաս շփոթուած չէի, նայում էի, և չէի հասկանում, թէ ինչ գործ ունին այդ երկու գաղանները մեր ճանապարհի վրայ, այն աստիճան արագ կատարուեց այդ բոլորը:

—Զճւր, միմիջայ ջարդուած բազկի տէրը, առանց մեզ նայելու, կարծես ուրիշից էր սպասում մի քանի կաթիլ զովացուցիչ հեղուկ:

—Զուր տուր սրան, ասաց ընկերս: Ես վազեցի մօտակայ աղբիւրը, գլխարկիս մէջ մի փոքր ջուր ածե-

ցի և բերի: Պապական թիւրդը խմեց, բայց շարունակում էր տնքալ ցաւից:

— Թեղ շնորհ է ցաւում, հարցրեց ընկերս: —

Վիրաւոր թիւրդը նայեց նրա աչքերի մէջ, մի բան մոմռաց և գլուխը քաշ ձգեց հարցը թողնելով անպատասխան:

— Ինչո՞ւ չես պատասխանում:

— Քեզ ի՞նչ, թէ ցաւում է:

— Ինչ ի՞նչ թէ ցաւում է, ուզում էի կպել:

Քիւրդը հեգնաբար նայեց նրան, չէր հաւատում թշնամու խօսքերի անկեղծութեանը:

— Կապիր սրա թիւը, դարձաւ ինչ ընկերս: Ես մօտեցայ, պատռեցի քրդի շորերի մի մասը, վիրակապ չինեցի և պատեցի փշրուած բազուկը: Միւս ընկերը շարունակում էր նայել այդ բոլոր գործողութեանը զրպուած գաղանի վայրենի աչքերով և կարծես ոչինչ չէր հասկանում:

— Ինչո՞ւ չէր սպանում մեզ, ասաց նա յանկարծ: Ընկերս ժպտաց:

— Դուք մեր տեղը լինէիք կը սպանէիք:

— Անպատճառ:

— Ինչո՞ւ էր սպանում անմեղներին:

— Ես ի՞նչ գիտեմ:

— Մենք ձեզ չենք սպանի:

— Հապա ի՞նչ կ'անէք:

— Մի բան կ'անենք: Վեր կաց, սիրելիս, հեծնենք ձերը: արևն արդէն թեքուեց, իսկ մենք շատ ճանապարհ ունենք:

— Իսկ սրանք:

Պատասխանի փոխարէն ընկերս արձակեց անդէն գերիներին:

— Գնացէք, ասաց նա:

Քիւրդերը վերկացան, իրար բռնած օրօրուելով գնացին նորէն դէպի Կոկորդ-կտրող սարը, իսկ մենք

վերցրինք նրանց զէնքերը, թռանք ձիերի մէջքին և քշեցինք, անցանք վտանգաւոր վայրերից:

—Աստ այժմ, սիրելիս, գրուածը կատարուեց, թէ՞ չը գրուածը:

—Ձը գիտեմ, պատասխանեցի, բայց ընկերս դարձաւ իմ աչքում մի հսկայ:

Դարձեալ գնում էինք, նա առաջից՝ ես յետևից, դարձեալ նրա յաղթ թիկունքն օրօրում էր և հաստ մահակն անդադար շարժում ձիու վրայ, բայց ես էլ չէի վախենում: Նա կարծես իր ձեռքում տանում էր իմ բաղդը, և այդ բաղդին էլ ոչ մի վտանգ չէր սպառնում: Նա երկար ժամանակ լուռ էր, ես էլ չէի համարձակւում խօսել:

—էլի՛ վախենում ես:

Ես լուռ էի:

—Այսպէս է, սիրելիս, կեանքի մեծ ճանապարհին, կեանքի մեծ կռիւ մէջ, թէ խորտակւում ենք, ասում ենք գրուածը կատարուեց, թէ յաղթող ենք հանդիսանում, վտանգից ազատուելով, ասում ենք՝ ճակատներիս գրուած չէր: Ինձ համար ճակատը լերկ ոսկր է, ուր ոչինչ գրուած չէ և չի կարող լինել:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ